KRITIKY A REFERÁTY

Co a jak kodifikovaly a kodifikují slovinské jazykové příručky*

Kniha *Kodifikace ve slovnících spisovného slovinského jazyka*[1)] je upravenou knižní verzí doktorské práce Manci Černivcové, kterou autorka obhájila v roce 2022.[2)] Důvodů, proč jsem se rozhodla k sepsání následujícího textu, respektive proč míním, že by o knize měli být informováni i čeští lingvisté, zejména pak tvůrci jazykových příruček, je několik. Ten hlavní tkví přirozeně ve skutečnosti, že slovinština a čeština jsou jazyky strukturně a systémově blízké, tudíž slovinští jazykovědci při vytváření jazykových příruček řeší podobné problémy a čelí podobným koncepčním výzvám jako jejich čeští kolegové a lze očekávat, že zkušenosti jedné strany budou prospěšné pro stranu druhou. Další důvody, respektive kladné stránky dané knihy budu uvádět průběžně, přičemž se zaměřím zejména na ty aspekty monografie, které ve vztahu k současné české lexikografii a tvorbě jazykových příruček vůbec[3)] hodnotím jako zvlášť důležité a hodné povšimnutí.

Kniha je rozdělena na úvod, pět oddílů a závěr. Už z prvních stránek je patrné, že v centru autorčiny pozornosti bude stát (běžný) uživatel kodifikačních příruček, jemuž jsou ve slovinských příručkách informace o normě signalizovány vztahy: *správně – chybně*, *nedoporučuje se – doporučuje se*, *je dovoleno – není dovoleno*. Autorka upozorňuje,

---

* *Manca Černivec*: **Normativnost v slovarjih slovenskega knjižnega jezika**. Ljubljana 2024, 262 s., ISBN 978-961-05-0833-5

1) Autorka namísto termínu *kodifikace* (*kodifikacija*) užívá takřka výhradně výraz „normativnost“, popřípadě „normování“ (*normiranje*). Jelikož je v českém prostředí užíván zásadně první z uvedených termínů, uplatňuji na patřičných místech právě ten. Záměrně na tomto místě nechávám stranou související termín *standardizace*, neboť jeho užívání a chápání není v české lingvistice jednotné (viz Nebeská 2016) podobně jako ve slovinské jazykovědě, což dokládá teoretický oddíl knihy, kterému se věnuji níže.

2) V knize tato informace uvedena není, rovněž není upřesněno, zda jde v případě monografie o rozšířenou či jinak upravenou verzi práce, název disertace se však od titulu knihy liší jen drobně (*Normativnost v enojezičnih splošnih razlagalnih slovarjih* – ‘Kodifikace v jednojazyčných výkladových slovnících’). Sama disertační práce je (pokud je mi známo) dostupná pouze prezenčně v Národní univerzitní knihovně v Lublani.

3) Do tohoto rámce začleňuji *Internetovou jazykovou příručku* (*IJP*), která má v oblasti normy a kodifikace vzhledem ke své (v českém prostředí) unikátní koncepci (nejde o výkladový slovník ani o pouhé rozšíření *Pravidel českého pravopisu*) specifické postavení.

že k normativnímu hodnocení jazykových prostředků pochopitelně dochází i prostřednictvím dalších vyjádření, výkladových glos aj., které odkazují například k frekvenci užívání prostředku či k míře formálnosti komunikační situace.

Stejně jako v češtině jsou i ve slovinštině informace o normě tradičně spjaty se spisovnou vrstvou jazyka a jsou zveřejňovány prostřednictvím výkladových slovníků a dalších jazykových příruček. Hledisko uživatele je v recenzované knize zdůrazňováno často, vždy však zcela patřičně. To vnímám jako další aspekt, pro nějž je třeba věnovat této monografii pozornost. Přestože by se autorčiny postřehy mohly leckdy zdát jako samozřejmé či snad až triviální, praxe ukazuje, že uváděné zásady je skutečně třeba mít při tvorbě jazykových příruček na paměti. Konkrétně například tu, jež je zmíněna hned na první stránce úvodu: pro uživatele není problematické, pokud se informace ve slovníku překrývají nebo doplňují, problém nastává, pokud si podávané informace odporují (s. 7).[4)]

Autorka téma monografie otevírá uvedením dvou tendencí, které lze ve vztahu k normám a kodifikaci v posledních desetiletích sledovat: jednak je v běžné komunikaci patrný odklon uživatelů jazyka od kodifikované normy, který spočívá v začleňování prvků typických pro mluvený jazyk a ve větší uvolněnosti a kreativnosti komunikace; jednak dochází ke změnám v samotné jazykovědě. Ty se podle autorky začaly projevovat nejprve odmítáním explicitně podávané informace o jazykové normě v příručkách (za sebe bych doplnila, že někdy jde spíše o vyhýbání se explicitním informacím o jazykové normě, k tomu viz níže), později mezi lingvisty dochází k odmítání kodifikace jako takové.

Ve Slovinsku současnou slovní zásobu popisují dva typy slovníků: pravopisné[5)] a výkladové. Autorka v úvodní části monografie předesílá, že se při řešení výzkumných otázek zaměřuje na výkladové slovníky (čtenář však později zjistí, že některé pododdíly jsou věnovány i pravopisným slovníkům). Tyto výzkumné otázky jsou:

1) co je normativní informace;
2) které normativní informace jednojazyčný výkladový slovník zprostředkovává (hledisko obsahu);
3) jakým způsobem je zprostředkovává (hledisko ztvárnění obsahu);
4) jak se normativní hodnocení jazykových jevů a ztvárnění těchto informací proměňovalo v čase;
5) jaké normativní informace by měly být podávány v moderním výkladovém slovníku (hledisko obsahu);
6) jakým způsobem by měly být zprostředkovávány (hledisko ztvárnění obsahu).

Na uvedené výzkumné otázky autorka odpovídá prostřednictvím pěti metod, přičemž každou z nich uplatňuje v samostatném oddílu knihy. Jako první předkládá rešerši literatury, která tvoří teoretický oddíl monografie, jemuž se zde budu věnovat podrobněji, jelikož je výrazně navázán na českou lingvistiku. Nejprve jsou definovány základní pojmy užívané

---

4) Parafráze i citace z knihy uvádím ve svém překladu a připojuji stranu, kde jsou v originálním textu uvedeny. Na vybraných místech, obvykle jde o jedno- či víceslovné termíny nebo názvy děl, doplňuji rovněž jejich slovinskou podobu.

5) Koncepce slovinských pravopisných příruček se od příruček českých (konkrétně od *Pravidel českého pravopisu*) výrazně liší. Slovinské pravopisné slovníky podávají u jednotlivých heslových slov více informací, např. z oblasti tvarosloví, slovotvorby, významu či stylu. Tento stav vznikl na základě potřeby zaplnit v určitých obdobích prázdná místa popisu jazyka a pravopisné slovníky tak suplovaly roli slovníků výkladových (více o tom autorka píše v odd. 3.1).

v knize počínaje pojetím kodifikace. To se ve slovinské jazykovědě v různých časových obdobích a společenských podmínkách měnilo.[6] Manca Černivcová poté v knize zmiňuje pojem *normativistika* označující vědní disciplínu,[7] která se opírá o dva přístupy, jež jsou nezřídka uváděny jako vzájemně se vylučující, a to o *preskripci* a *deskripci* (dříve se ve slovinských příručkách užívala dvojice přívlastků *nařizující – popisující*, nyní je v těchto souvislostech zmiňována dvojice *normativní – informativní*).

Další text monografie dokládá, že i v současné slovinské jazykovědě má stále silný vliv funkční přístup Pražského lingvistického kroužku, který ve druhé polovině 20. století ve slovinské jazykovědě nahradil starší puristické přístupy a působil rovněž na koncepci *Slovníku slovinského spisovného jazyka* (*SSKJ* 1970–1991). Autorka uvádí, že proces „normování" je v současné slovinské lingvistice popisován jako proces o čtyřech krocích, skládající se ze: (i) zjišťování jazykového úzu (*jezikovne rabe*), (ii) jeho vyhodnocení ve vztahu k normě za účelem kodifikace, (iii) zápisu normy, resp. jeho ztvárnění v jazykových příručkách (tedy kodifikace, pozn. H. M.), (iv) ověření platnosti ustanovení. Je tedy zřejmé, že uvedené jednotlivé fáze „normování" částečně odpovídají krokům kodifikačního postupu popsaného Františkem Danešem (1977), avšak se dvěma rozdíly, konkrétně: v první fázi Daneš nehovoří o zjišťování úzu, ale normy; dále pak ve čtvrté fázi klade autorka knihy důraz na ověřování validity směrnice (*predpis*), oproti tomu F. Daneš „sledování kodifikačního působení v praxi" sice vnímal jako důležitou složku „etapy prováděcí" (1977, 4), avšak v jeho pojetí je jejím východiskem „uvádění kodifikace do praxe" (termín A. Jedličky, *Ibidem*). Danešova kritéria *noremnosti*, *adekvátnosti* a *systémovosti* jsou pak v monografii přejata bez dalších modifikací. Tvrzení, že Danešovy zásady jsou pro slovinskou jazykovědu stále aktuální, autorka dokládá skutečností, že sloužily jako podklad pro kodifikační zásady, respektive kodifikační protokol (*normativni protokol*), postup, který slouží k zajištění souladu mezi jazykovými příručkami (především výkladovým slovníkem a pravopisným slovníkem), jež jsou vytvářeny v rámci samostatných projektů.

Teoretická část monografie pokračuje zasazením procesu kodifikace (*normiranje*) do kontextu teorie jazykového managementu (kodifikace je kladena na rovinu organizovaného jazykového managementu); následně shrnuje pojetí deskripce a preskripce v současné lexikografii, přičemž zvláštní pozornost autorka věnuje Bergenholtzovu vymezení proskriptivní lexikografie, která uplatňuje metodu selektivního popisu jazykových jevů (Bergenholtz 2003). Další prostor náleží vymezení pojmů jako *spisovný jazyk*, *pružná stabilita* (opět je v těchto souvislostech zmiňován Pražský lingvistický kroužek) a aktuálním pohledům na vzájemný vztah pojmů *spisovný jazyk* a *standardní jazyk*. Ve slovinském prostoru jsou totiž dané pojmy vnímány buď jako svou povahou odlišné (standardní jazyk je chápán jako jazyk běžného dorozumívání, oproti tomu spisovný jazyk obsahuje zřetel kultivovanosti a přiměřenosti), nebo se objevují návrhy nahradit pojem spisovný jazyk jiným pojme-

6) Autorka uvádí, že ve slovinské jazykovědě se *norma* obvykle užívá ve významu kodifikované normy, norma tedy znamená *předpis* (Verovnik 2012). K tomu viz výše pozn. 1.

7) M. Černivcová uvádí, že se pojem normativistika ve slovinské jazykovědě objevil teprve před několika lety. V této souvislosti zmiňuje knihu H. Dobrovoljcové a N. Jakopové *Sodobni jezikovni priročnik med normo in predpisom* [Současná jazyková příručka mezi normou a předpisem] (Dobrovoljc – Jakop 2011). Autorky v ní normativistiku vymezují jako „lingvistickou disciplínu, která se zabývá určováním pravidel ve spisovném (resp. standardním) jazyce, vlivy společnosti na jazykový vývoj a otázkami o společenské úloze jazyka, které zahrnují i jeho výuku a zákonitosti jeho užívání" (2011, 14–15). Česká jazykověda (alespoň co se mi podařilo zjistit) s tímto termínem nepracuje.

nováním (např. A. Skubic (2005) navrhuje užívat spojení *kulturní jazyk*). Třetí názorová skupina jazykovědců oba pojmy vnímá jako významově se překrývající (stejně jako je tomu v anglosaské lingvistice).

Následující oddíl (a třetí část knihy nazvaná *Normativní informace ve slovníku*) se zaměřuje na to, zda jsou ve slovinských výkladových slovnících údaje o normě zprostředkovávány explicitně (otevřeně), či implicitně (skrytě).[8)] Autorka uvádí, že se ve své analýze soustředila především na explicitní způsob podávání informací. Zajímaly ji tedy zaprvé vyjádření hodnotící jazykové jevy na osách zmíněných v úvodu knihy (*správně – chybně*, *nedoporučuje se – doporučuje se*, *je dovoleno – není dovoleno*); zadruhé informace vyjádřené kvalifikátory, vysvětlivkami, grafickými značkami apod. K podrobnější analýze autorka zvolila tři výkladové slovníky slovinštiny, které vycházely od 70. let minulého století (poslední z trojice je tzv. rostoucí slovník), k nimž doplnila slovinské pravopisné slovníky.[9)] Jako srovnávací vzorek autorce posloužily výkladové slovníky jiných slovanských jazyků.[10)]

Před vlastní analýzou autorka podává přehled informací o jazykové normě ve slovinské lexikografii od roku 1899 do roku 2001 a zjišťuje, že ve starších příručkách měly tyto údaje obvykle podobu negativního hodnocení určitých jazykových jevů, které neodpovídaly pojetí normy v daném slovníku a na základě toho byly značeny například křížkem (ten upozorňoval na výrazy, které „nejsou ve spisovném užívání jazyka dovoleny“, s. 72). Jiný přístup má současná rostoucí příručka *ePravopis* (2014–), jež má doplňovat, popřípadě zpřesňovat pravidla uváděná ve starších publikacích. Normativní informace v *ePravopisu* mají podobu doporučení, vysvětlivky, od roku 2023 může být k heslu připojena další výkladová pasáž, která je koncepčně blízká tzv. poznámce k užívání (anglicky *usage note*),[11)] kterou uplatňují i české jazykové příručky. Shody a rozdíly mezi informacemi o normě podávanými ve slovinských příručkách autorka shrnuje v přehledných tabulkách. Pro ilustraci uvedu následující autorčino zjištění: I v případě vybraných výkladových slovníků je zřejmé, že v prvním a druhém vydání *SSKJ* jsou (prostřednictvím kvalifikátorů) podávána negativní hodnocení jazykových jevů, jež jsou autory vnímány z různých hledisek jako nesprávné. Ve třetím vydání, respektive v aktuálně vytvářené elektronické verzi slovníku už však podobná hodnocení přítomna nejsou, navíc zde byla původní škála kvalifikátorů výrazně zmenšena (slovník oproti předchozím edicím už neuplatňuje kvalifikátory jako *lidově* (*poljudno*) či *neodborně* (*nestrokovno*)), jiné kvalifikátory zpřesňuje (např. dříve užívaný kvalifikátor *knižní* (*knjižno*), který byl formálně homonymní s výrazem *spisovný*, nahrazuje pro uživatele jednoznačnějším kvalifikátorem *úzce knižní* (*ozkoknjižno*)). Na druhé straně však slovník rozšiřuje škálu kvalifikátorů vztahujících se k normě (*spisovný hovorový – knjižno pogovorno, nespisovně hovorový – neknjižno pogovorno*).[12)]

---

8) Jako příklady implicitního (skrytého) způsobu zobrazování autorka uvádí například výběr lemmat pro heslář, užívání kvalifikátorů pro značení expresivity apod. (užité rozdělení viz Vidovič Muha 1992).

9) *SSKJ* 1970–1991; *SSKJ*^{2} 2014; *eSSKJ* 2016–; podrobnější informace o slovnících viz webový portál FRAN. K začlenění pravopisných slovníků srov. pozn. 5.

10) Byly to slovníky chorvatštiny, polštiny, slovenštiny a češtiny (k tomu podrobněji viz dále).

11) Podrobně k termínu M. Šemelík – M. Škrabal (2019).

12) **Spisovné hovorové prostředky** jsou definovány jako „lexikální jednotky, jejich významy a významové odstíny typické pro veřejné a poloveřejné mluvené [komunikační] situace, v nichž jde primárně o bezprostřední dorozumívání mezi adresáty [komunikace]“, **nespisovné hovo-**

Jako velmi důležitou součást knihy, která je poněkud „schována“ za tabulkovým přehledem normativních informací ve slovinských výkladových slovnících, vnímám pododdíl podávající stručnou zprávu o autorčině pilotním výzkumu porozumění normativním kvalifikátorům. Při dotazníkovém šetření Manca Černivcová cílila na dvě skupiny slovníkových uživatelů, které odlišoval jejich (ne)pracovní vztah k jazyku. Šlo jednak o tzv. profesionální uživatele jazyka, jednak o běžné, laické uživatele jazyka. Dotazník obsahoval čtyři otázky, které se u každé skupiny respondentů lišily formálně (v otázkách pro první skupinu byla užívána odborná, lexikografická terminologie), ale i obsahově.[13] Jsem přesvědčena, že by bylo jistě velmi zajímavé a celkově přínosné, kdyby se autorka v budoucnu k této pilotáži vrátila a podrobněji rozpracovala koncepci dvou sad otázek. Lze očekávat, že následná replikace výzkumu na řádově větším vzorku informantů by jistě přinesla mnoho důležitých dat, která by byla cenným podkladem při začleňování uživatelského hlediska do procesu tvorby slovníků i při zobrazování informací pro různé typy uživatelů.

Danou (třetí) část knihy uzavírá výše zmíněná sonda do normativních informací uváděných v cizích výkladových slovnících. Českou lexikografii zde zastupuje aktuálně budovaný *Akademický slovník současné češtiny* (*ASSČ*), přičemž jsou zde vyjmenovány všechny zkratky pro značení stylistické charakteristiky (v *ASSČ*, záložka https://slovnikcestiny.cz/navod_pouziti.php). Autorka přehled slovníků uzavírá upozorněním na skutečnost v jistém směru příznačnou: s výjimkou jediného (chorvatského) výkladového slovníku všechna zmiňovaná díla ve svém názvu neužívají výrazy vztahující se ke spisovnosti, ale buď zdůrazňují současnost, nebo konkrétní jazyk (viz např. název *Akademický slovník* ***současné češtiny***, který akcentuje obojí). Autorka míní, že slovníky se tímto nevzdávají své normativní funkce, ale vyjadřují ji skrytěji, resp. vážou ji na stylovou a sociální rozrůzněnost jazyka a pro podávání informací o jazykových jevech využívají především kvalifikátory.

Ve čtvrté části se na materiálu z prvního a druhého vydání *SSKJ* autorka zaměřuje na tzv. normativismy. Tak nazývá jazykové jevy, které jsou v prvním vydání označeny explicitními normativními kvalifikátory *nesprávně* (pro „výraz, význam či slovní spojení, které nejsou v souladu s jazykovým systémem, resp. aktuální jazykovou normou“) a *neustáleně* (pro „výraz, význam či slovní spojení, které se přes dosavadní zákazy často užívají“[14]) (s. 150). U takto označených jednotek autorka zjišťovala, zda se jejich hodnocení či vnímání vzhledem ke spisovné normě změnilo a jak je tato skutečnost reflektována výkladovými slovníky. Součástí analýzy bylo mj. zjišťování jejich frekvence v současném úzu pomocí korpusových nástrojů. Analyzované normativismy autorka zároveň členila podle jednotlivých jazykových rovin, od roviny foneticko-fonologické až po textovou, přičemž zjistila například to, že nejvíce normativismů označených kvalifikátorem *neustáleně* je z oblasti lexika a že jsou tak označeny jazykové jevy, které nejsou v souladu s jazykovým systé-

---

rové prostředky jako „lexikální jednotky, jejich významy a významové odstíny typické pro soukromé, a poloveřejné, především neformální mluvené [komunikační] situace, v nichž jde primárně o bezprostřední dorozumívání mezi adresáty [komunikace]; ve formálních situacích se obvykle neužívají.“ Citace ze zásad zveřejněných v *eSSSJ*, autorka monografie je uvádí na s. 118.

13) Například čtvrtá otázka pro odborné, profesionální uživatele jazyka zněla: „Mají kvalifikátory *a* (*in*) a *také* (*tudi*) ve *Slovníku spisovného slovinského jazyka* normativní platnost?“ Oproti tomu byli laičtí uživatelé tázáni: „Víte, co ve slovnících znamenají spojky *a* (*in*) a *také* (*tudi*) mezi dvěma slovy (např. *punk a pank*; *aborigin tudi aboridžin*)?“

14) Kritéria pro označování lexémů a jejich významů tímto kvalifikátorem autorka podrobněji nekomentuje, zřejmé však je, že „neustálenost“, která v tomto slovníku označovala jednotky „často používané“ stojí k řečenému v jisté kontradikci.

mem (může jít např. o odchylku od normy s ohledem na vazebnost, stavbu slova apod.). V závěru této části se autorka zamýšlí nad otázkou, nad kterou pravděpodobně uvažuje každý tvůrce jazykových příruček: Jaké jazykové jevy, které nejsou v souladu s platnou kodifikací, do daného díla zařazovat a zda je vůbec zařazovat (v analyzovaných slovnících se tak dělo zejména u jevů, které mají v současném slovinském úzu vysokou frekvenci).[15] K problémům vytyčeným autorkou doplním ještě jeden: jakým způsobem informace tohoto druhu podávat uživateli slovníku.

Pátou částí monografie se autorka hlásí k aktuálním otázkám, které současná lexikografie již několik desetiletí intenzivně řeší, a to k potřebám slovníkových uživatelů jako jednoho z východisek lexikografické práce. Přiznávám se, že i když mě monografie upoutala jako celek, nejvíce mě zajímalo, jak autorka uchopila právě toto téma. Nutno říci, že Manca Černivcová přehledně dokládá svou orientaci v moderních přístupech v lexikografii, které už předpokládané uživatele slovníku nevidí jako homogenní masu rodilých mluvčích se středoškolským vzděláním, zároveň však autorka upozorňuje, že ne vždy se tyto přístupy dobře daří promítnout i do vlastní koncepce slovníku. Zmiňuje i patovou koncepční situaci, kdy lexikografové, v obavě, aby zmínky o noremnosti nevzbuzovaly nežádoucí dojem elitářství, zdůrazňují, že v případě jejich slovníku jde o deskriptivní dílo. Nejen na základě vlastní jazykověporadenské praxe zcela souhlasím s autorkou, že uživatelům jazykových příruček jde především o to, aby jim daný zdroj nabídl jasné (a ideálně jednoznačné) řešení konkrétního jazykového problému. Nezřídka si jsou sami uživatelé předem vědomi, že se nabízí více možností volby, od tvůrců příručky však očekávají potvrzení, že jsou nabízená řešení noremní.

Zjišťování potřeb slovníkových uživatelů je možné podle Manci Černivcové provádět implicitně nebo explicitně. Implicitní cesta spočívá v detekci a analýze normativních obtíží uživatelů jazyka. K získání takových informací, například o tzv. prázdných místech v popisu jazyka podávaného v jazykových příručkách, jsou velmi vhodné jazykověporadenské zdroje (např. databáze jazykových dotazů). Pro širší kontext autorka nejprve shrnuje současnou situaci jazykového poradenství ve Slovinsku. To ve své institucionální podobě, tedy zastřešené Institutem pro slovinský jazyk Frana Ramovše Slovinské akademie věd a umění (dále ISJFR), funguje elektronicky. Jazykové dotazy uživatelé slovinské poradny mohou klást přes elektronický formulář, odpovědi jsou pak výběrově zveřejňovány v elektronické databázi.[16] Autorka následně porovnává a analyzuje dva zdroje dat: jednak jazykové poradenství probíhající v ISJFR, jednak multimediální fórum Rádia a televize Slovinska (RTV). Bylo pro mě poněkud překvapivé, že obě činnosti klade vedle sebe, neboť u druhého zmíněného zdroje jde o připravované jazykové koutky, v nichž jejich tvůrci „odhadují", jaká témata (jazykové problémy) jsou aktuální a hodná pozornosti, a budou tedy ve fóru řešena. Proto tuto část monografie vnímám jako poněkud problematickou. Nejen kvůli tomu, že oba vzorky hodnotím z vícera aspektů jako nesouměřitelné (zaprvé, jde o dotazy kladené reálnými uživateli jazyka, které výběrově zveřejňují odborníci, vs. témata vybíraná

15) Autorka v této souvislosti připomíná, že hodnocení na ose *správně – nesprávně* je v současné lingvistice vnímáno jako puristické a překonané, nahrazováno je (obvykle s ohledem na funkční či stylové hledisko) údaji, které cílí na určitou komunikační situaci (*je vhodné – je nevhodné*).

16) V Česku má jazykové poradenství (zajišťované oddělením jazykové kultury ÚJČ AV ČR) telefonickou a písemnou formu: tazatelé mohou klást dotazy po telefonu, zodpovězené dotazy jsou pak zveřejňovány v Databázi jazykových dotazů. Písemná vyjádření jsou zpoplatněna. Více viz Mžourková (2024, 227).

editory fóra, tzv. poučenými uživateli jazyka; zadruhé, jednu činnost zajišťuje vědecko-výzkumná instituce, druhou médium; zatřetí, v jednom případě jde o jazykověkulturní praxi zaměřenou na kultivaci jazyka uživatelů,[17] ve druhém o popularizaci jazykových jevů atd.). Rovněž mi v této části chyběly informace o fungování fóra, novinářích, kteří je připravují, apod. V neposlední řadě, více než tematické rozdělení jazykových problémů řešených v obou jmenovaných subjektech by mě jako čtenářku (a pracovnici jazykové poradny) zajímalo bližší srovnání, jakými způsoby pracovníci slovinské jazykové poradny a editoři fóra RTV podávají informace o aktuální kodifikaci, popřípadě zjištěné normě, jak je prezentují s ohledem na cílového adresáta, v čem se ve svých postupech shodují, a v čem naopak odlišují.

Následující pododdíl této části přináší přehled a analýzu výsledků dotazníkového šetření mezi slovníkovými uživateli, které bylo zaměřeno na jejich potřeby a očekávání. Online dotazník sbíral data v druhé polovině září 2022 a vyplnilo jej 301 respondentů, polovina z nich měla vysokoškolské vzdělání, 40 procent informantů tvořili běžní uživatelé jazyka (ne lingvisté). Dotazník zjišťoval, jak často dotazovaní hledají ve slovníku údaje k jednotlivým charakteristikám lemmatu (od jeho pravopisné podoby přes výslovnost, morfologii až po syntaktické a stylové charakteristiky). Výsledky šetření ukázaly, že většina uživatelů ve slovníku vyhledává všechny typy informací, nejčastěji pak výklady významu (tato odpověď převažovala u laických uživatelů), nejméně často údaje k ortoepii. Druhá část dotazníku byla zaměřena na to, zda uživatelé od slovníků očekávají informace k normě, respektive zda v nich hledají doporučení, které jazykové výrazy jsou vhodné pro spisovné texty. Většina (88 %) respondentů se vyjádřila, že vedle informací o stylově zabarvených slovech požadují od slovníku i odkazy k jejich stylově neutrálním protějškům.

V závěrečné, shrnující části knihy autorka rekapituluje chápání noremnosti ve středoevropském prostoru. Vedle opětovného připomenutí skutečnosti, že v daném kontextu teorie spisovného jazyka odkazují zejména na kritéria vytvořená pražskou školou, současně zmiňuje přesvědčení některých lingvistů, že spisovný jazyk nepotřebuje regulaci shora dolů a že současní jazykovědci (lexikografové) jazykové jevy jen evidují a popisují, přičemž ve svých dílech zdůrazňují, že slovník nedává rady, co je ve vztahu k jazykové normě správné a žádoucí, a nerozlišuje mezi dobrým a špatným (viz Vrbinc et al. 2020). Souhlasím s autorkou, že tato představa je neuskutečnitelná. V lexikografické realitě je totiž slovník vždy normativní, byť v něm nejsou přítomna hodnoticí stanoviska. Vždy jde o odraz lexikografického vnímání normy, tj. vztahu spisovnosti k nespisovnosti (s. 229).

Abych patřičně uzavřela i já svou recenzi, znovu uvedu, že tato monografie si určitě zaslouží pozornost i mimo prostor slovinské jazykovědy, neboť se zabývá základními a komplexními tématy, kterým se dlouhodobě a intenzivně věnuje teorie jazykové kultury i lexikografie: jazykové normě, jejímu ztvárnění v příručkách pro širokou veřejnost, tj. kodifikaci, a postojům, které odborná a laická veřejnost k otázkám kodifikace zaujímá. Další pozitivní stránkou knihy je, že inspiruje k dalším otázkám. Nejen k rozšiřujícím dotazům na autorku, na jejíž další práce se budu upřímně těšit, ale i k zamyšlení se nad současnou českou situací, konkrétně nad tím, zda a proč v přístupech k jazykové normě a kodifikaci česká lingvistika zůstává pro okolní svět stále v obrysech pražské školy a zda jsou současné

17) Srov. Uhlířová (2016).

přístupy, které její myšlenky modifikují, zpřesňují a rozvíjejí,[18] méně viditelné, přestože v podstatných aspektech koncepčně konvenují s aktuálním uchopením kodifikace v současných jazykových příručkách popisovaných v recenzované monografii.**

Literatura:

ASSČ: *Akademický slovník současné češtiny (2017–2024)* [on-line]. <http://slovnikcestiny.cz> [cit. 12-09-2024].

Beneš 2012: Beneš, M.: Jazyková norma a možné způsoby jejího zjišťování. In: Čmejrková, S. – Hoffmannová, J. et al. [edd.]: *Čeština v pohledu synchronním a diachronním*. Praha 2012, 807–811.

Bergenholtz 2003: Bergenholtz, H.: User-oriented Understanding of Descriptive, Proscriptive and Lexicography. *Lexikos* 13, 2003, 65–80.

Daneš 1977: Daneš, F.: K dvěma základním otázkám kodifikace. *Naše řeč* 60, 1977, 3–13.

Dobrovoljc – Jakop 2011: Dobrovoljc, H. – Jakop, N.: *Sodobni jezikovni priročnik med normo in predpisom.* Ljubljana 2011.

ePravopis 2014–: *ePravopis: Slovar slovenskega pravopisa 2014–* [on-line]. <http://fran.si> [cit. 12-09-2024].

eSSKJ 2016–: *Slovar slovenskega knjižnega jezika, elektronska izdaja* [on-line]. <http://fran.si> [cit. 12-09-2024].

FRAN: *Fran. Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (2014–2024)* [on-line]. <http://fran.si> [cit. 12-09-2024].

Homoláč – Nebeská 2000: Homoláč, J. – Nebeská I.: Příspěvek ke kritické analýze pojmu jazyková norma. *Slovo a slovesnost* 61, 2000, 102–109.

IJP: *Internetová jazyková příručka (2008–2024)* [on-line]. <http://prirucka.ujc.cas.cz> [cit. 12-09-2024].

Mžourková 2024: Mžourková, H.: Czech and Slovenian language consulting – What do they tell us about language and language users? In: Štumberger, S. [ed.]: *Simpozij Obdobja 43: Predpis in norma v jeziku*. Zbirka Obdobja, 43. Ljubljana 2024, 225–231.

Nebeská 2016: Nebeská, I: Jazyková správnost. In: Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. [edd.]: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha 2016, 745–746.

Skubic 2005: Skubic, A.: *Obrazi jezika*. Ljubljana 2005.

SSKJ 1970–1991: *Slovar slovenskega knjižnega jezika, I–V*. Ljubljana 1970–1991.

SSKJ² 2014: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. Ljubljana 2014.

Šemelík – Škrabal 2019: Šemelík, M. – Škrabal, M.: Poznámky k poznámkám: Usage notes v českém lexikografickém prostředí. *Naše řeč* 102, 2019, 25–35.

Uhlířová 2016: Uhlířová, L.: Jazykové poradenství. In: Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. [edd.]: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha 2016, 748–750.

Verovnik 2012: Verovnik, T.: Pravopisna norma proti normam drugih ved in področij človekovega delovanja, ravnanja. In: Jakop, N. – Dobrovoljc, H. [edd.]: *Pravopisna stikanja: razprave o pravopisnih vprašanjih*. Ljubljana 2012, 17–25.

18) Např. Homoláč – Nebeská (2000) nebo nověji Beneš (2012).

** Příspěvek vznikl s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

Vidovič Muha 1992: Vidovič Muha, A.: Slovnična obvestilnost Slovarja slovenskega knjižnega jezika. In: Orožen, M. – Hočevar, M. [edd.]: *Vprašanja slovarja in zdomske književnosti: zborovanje slavistov: Murska Sobota 1992*. Ljubljana 1993, 35–49.

Vrbinc et al. 2020: Vrbinc, M. – Šipka, D. – Vrbinc, A.: Normative labels in two lexicographic traditions: a Slovene-English case study. *Lexikos* 30, 2020, 1–22.

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
oddělení jazykové kultury, Praha

Hana Mžourková
mzourkova@ujc.cas.cz
ORCID: 0000-0003-4319-3861